

Foto: Jacques Van Outryve

Foto: Mülhausen/Landprijel.de

Er zijn landen die in belangrijke mate afhankelijk zijn van landbouw, maar waar je niet zomaar aan denkt omdat ze ver gelegen zijn, omdat ze nieuw zijn, omdat ze om geheel andere feiten dan landbouw het nieuws halen. Servië is zo'n land. Het ligt in gedachten veraf, maar in de feiten dichtbij.

De huidige begrenzing van het land dateert van 2006. Het kende een bewogen geschiedenis en haalde de krantenkoppen met oorlogsmisdaden, niet met landbouw. Servië ligt in de buik van Europa, op een kruispunt van volkeren, talen, culturen, religies, zelfs van geschriften! Vandaar die constante rommel in de buik.

Het land en zijn leiders werden verguisd. Het werd gebombardeerd. Het staat vandaag echter zelf op een kruispunt. Van zijn landbouw en landbouwers wordt veel verwacht. Die landbouw is echter aan modernisering toe. Wie neemt de leiding op zich? De Servische overheid of private bedrijven, want landbouworganisaties zijn er (nog) niet. Hierna volgt een verhaal over een land met een landbouw in transitie.

SAMENSTELLING: JACQUES VAN OUTRYVE

Focus op de landbouw in Servië, de buik van Europa

Foto: Jacques Van Outryve

Servië heeft grootse plannen met zijn landbouwsector. Het nieuwe land is tot het besef gekomen dat het in feite een landbouwland is. Maar er schort wat met de landbouw en de voedingsindustrie. Die dateert nog uit het Joegoslavisch tijdperk. Servië wil de landbouw als internationale troef uitspelen, maar weet niet hoe dat moet. Is de overheid of de privésector hier aan zet? – JACQUES VAN OUTRYVE –

Een landbouw in transitie

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Landbouwminister Dusan Petrovic wil de Servische landbouw omscholen van plantaardige naar dierlijke productie.

We zijn uitgenodigd door onze Servische collega's. Agropress, de Servische vereniging van landbouwjournalisten, heeft voor ons een Balkan Tour uitgestippeld. Deze Tour kwam tot stand in samenwerking met het gloednieuwe ministerie van Landbouw, Handel, Bosbouw en Watermanagement en USAID, een Amerikaanse hulporganisatie voor jonge democratieën. De Tour beperkt zich tot de buik van de Balkan, tevens de buik van Europa, met name het nieuwe Servië. Servië wil immers een boodschap kwijt. We brengen een bezoek aan de grootste landbouwbeurs van Servië in Novi Sad, de Novosadski Sajem. We

hebben een onderhoud met de nieuwe landbouwminister en zijn staatssecretaris voor Handel. We leren aan de hand van bedrijfsbezoeken een land kennen met een landbouw in transitie.

Daags na onze terugkeer uit Servië wordt Rasko Mladic opgepakt, de oorlogsmisdadiger. Servië staat opeens een stap dicht bij het lidmaatschap van de Europese Unie.

Niet in cijfers te vatten

De Servische landbouw is niet in cijfers te vatten, wel in reportages en getuigenissen. Het landbouwareaal telt 5.115.000 ha

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

In de buik van Europa

Het heeft al veel gerommeld in de buik van Europa. Men kan hiervoor in de geschiedenis teruggaan tot de tijd van de Romeinen. Meerdere volkeren hebben de Balkan onder de voet gelopen en zijn er opnieuw weggetrokken of gedeeltelijk blijven hangen. Een kruisvat! Iedereen heeft wel met iemand iets af te rekenen. Dat is het lot van een land op een kruispunt. De jongste geschiedenis is de meest schrijnende, omdat die nog op ons netvlies plakt en omdat het de (voorlopig) laatste oorlog omvat die zich op het Europese grondgebied heeft afgespeeld.

Bij een bezoek aan Belgrado zie je nog enkele gebouwen in puin liggen (foto) met op de achtergrond de Servische vlag. Het puin herinnert aan de zware NAVO-bombardementen op Belgrado van 1999. De Serviërs worden er niet graag aan herinnerd. De tijd van Joegoslavië ligt nochtans ook voor hen nog vers in het geheugen. Joegoslavië werd tot 1980 met harde hand geleid (lees: bijeengehouden) door maarschalk Josip Broz Tito. Hij wist als partizanenleider alle etnische en andere

FOTO: MÜLHAUSEN/LANDPIXEL.DE

Servië ligt geprangd tussen Oost en West, maar maakt daar ook gebruik van om van 2 walletjes te eten. Nu eens lonkt het naar Rusland, dan weer naar de EU. Die walletjes worden mooi geïllustreerd in het schrift. Servië spreekt 1 taal, maar gebruikt 2 geschriften, het Cyrillisch en het Romeins. Het kan niet kiezen.

grond verneemt. Die gaat van 50 euro tot 500 euro.

Het aantal landbouwbedrijven wordt op 780.000 geraamd. Ook dat is weer een cijfer dat voor uitleg vatbaar is. Van dat getal zijn slechts 400.000 bedrijven zogenaamde commerciële landbouwbedrijven. Dat wil zeggen bedrijven die meer produceren dan ze zelf consumeren. Bedrijven die met andere woorden producten op de markt brengen. Mocht je het zelf nog niet hebben uitgerekend: de gemiddelde oppervlakte per bedrijf is 3 tot 5 ha. De gemiddelde oppervlakte van de commerciële bedrijven is 10,6 ha. Verderop zal je merken dat gemiddelden weinig zeggen. Zoals in Tsjechië en Hongarije kom je bedrijven tegen met 2000 ha en meer. 26% van de werkende bevolking werkt in de landbouw. Dat zijn ruim 0,5 miljoen mensen. Landbouw en voeding zijn met 4 miljard euro goed voor 10,3% van de inkomsten van het land (BNP). Met dat laatste getal is meteen gezegd dat Servië zich terecht een landbouwland mag noemen. De Servische markt is met 7,5 miljoen inwoners misschien niet groot. Maar Servië lonkt naar de hele Balkan, naar de Europese Unie, naar Rusland en naar Turkije. Het ligt midden in een gebied met 1 miljard consumenten.

Verkeerde export

Dat heeft de politiek ook opgemerkt. Landbouw is voor Servië een belangrijk exportproduct. De overheid wil die export stimuleren, maar ook omvormen.

Dat vraagt wijzigingen van het beleid, maar ook van de landbouw. Belangrijkste exportproducten in omzet zijn – in volgorde – maïs, suiker, frambozen, tarwe, zonnebloemolie, bier, appels en soja. De nieuwe landbouwminister Dusan Petrovic wil dat de Servische landbouwers die maïs en soja niet zouden uitvoeren maar zelf gebruiken om varkensvlees, rundvlees, pluimveevlees en zuivelproducten te produceren en die dan uit te voeren. De dierlijke productie in Servië daalt nog elk jaar. Zelfs aan de eigen bevoorrading kan niet worden voldaan. Het invoerquotum voor rundvlees dat Servië van de Europese Unie heeft gekregen, kan niet eens worden ingevuld. Vandaar ook die nieuwe landbouwminister waar niet iedereen onverdeeld gelukkig mee is.

Servië zat vorige lente in zak en as. In de hoofdstad Belgrado met 1,7 miljoen inwoners lag er geen melk meer in de rekken. Door de slechte melkprijzen weigerden melkveehouders nog hun melk te leveren. Zij verwerkten de melk zelf. Naar aanleiding van deze voedselschaarste trok de regering een nieuwe landbouwminister aan. Die moet op korte tijd de hele landbouw hervormen, vermijden dat tekorten ontstaan op de eigen markt omdat boeren weigeren te leveren ofwel omdat de Russen alle producten opkopen. Waarom op korte tijd? Volgend jaar zijn er verkiezingen. Kan je een landbouwsector op enkele maanden een andere wending geven? Vooreerst heeft de regering het aantal ministeries ingeperkt en het ministerie van Handel en van Watermanagement onder dat van Landbouw gebracht. Meteen is het voor de binnenwacht duidelijk dat landbouw met handel en dus export te maken heeft. Uiteraard moet ook de eigen bevolking worden gevoed. Kan de landbouw beiden aan? De ambities zijn groot. Dusan Petrovic kondigt op de landbouw-

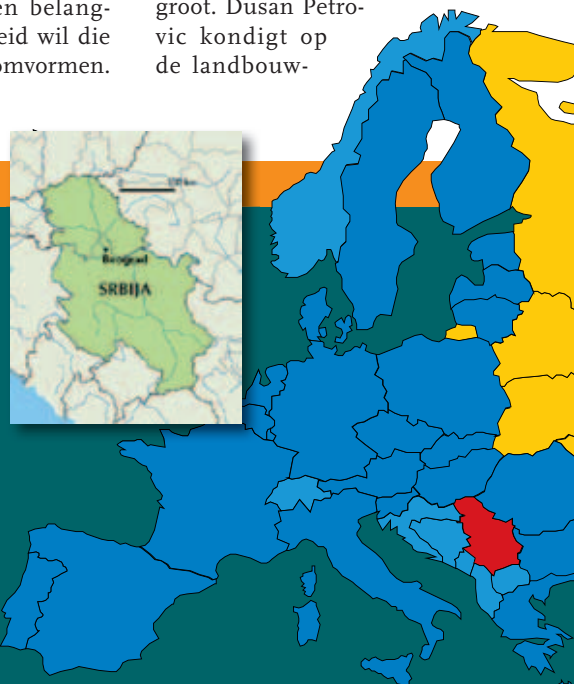
(inclusief Kosovo) waarvan 4.253.000 ha akkerbouwland. 83% van dit akkerbouwland is in de noordelijke provincie Vojvodina gelegen met Novi Sad als belangrijk centrum met een landbouwuniversiteit en onderzoeksinstellingen.

Het is zeer vruchtbare grond wanneer voldoende water aanwezig is. De gemiddelde neerslag bedraagt 650 mm. Volgens gegevens van de overheid wordt slechts 3% van het landbouwareaal geïrrigeerd. In de praktijk is het reeds 10%.

90% van de Servische landbouwgrond is in privaat bezit. Dat zal je niet verwonderen wanneer je de prijs van landbouw-

problemen te onderdrukken. Nadien zijn ze des te heviger boveng gekomen. De deelrepublieken van Joegoslavië zijn onafhankelijk geworden. Bij de ene ging het al gemakkelijker dan bij de andere. Slovenië is zelfs zeer snel lid geworden van de Europese Unie. Voor Kroatië zijn de toetredingsonderhandelingen in juni afgesloten. Het land zal als 28ste lidstaat in 2013 tot de Europese Unie toetreden.

Ook voor Servië lonkt het lidmaatschap. Na de arrestatie van Ratko Mladic in mei en zijn voorleiding voor het Joegoslaviëtribunaal in Den Haag, een eerste voorwaarde die door de EU was gesteld, is Servië met de Europese Unie opnieuw in gesprek. Het hoopt nog dit jaar als kandidaat te worden aanvaardt zodat de toetredingsonderhandelingen kunnen beginnen. Vooral de toetreding van Kroatië tot de Europese Unie wordt in Servië met argusogen gevolgd. Want wat Kroatië kan, moet Servië ook kunnen.

beurs van Novi Sad een verdubbeling van het landbouwbudget aan. Er komt minder steun voor akkerbouwproducten en meer voor dierlijke producten, in de vorm van rentesubsidie. Er kunnen leningen over 3 jaar worden aangegaan met een jaarlijkse intrest van 8%, uiteraard in Servische dinars. Het bedrag mag meer zijn dan 5 miljoen dinars (50.000 euro). Petrovic wil ook de invoer van 10.000 vaarzen uit Nederland ondersteunen om de Servische melkveehouderij een 'boost' te geven. Een Nederlandse journalist voegt eraan toe dat Servië beter Nederlandse melkveehouders dan Nederlandse vaarzen zou invoeren om de sector van de grond te krijgen. Het doel van deze nieuwe strategie moet zijn de concurrentiepositie van de Servische landbouw- en voedingssector verhogen door verhoging van de opbrengsten en efficiënter gebruik van hulpmiddelen. De vraag die we verder zullen stellen, luidt of het de overheid of de private sector zal zijn die erin zal slagen de Servische landbouw te moderniseren. Probleem is dat de orga-

FOTO: MÜLHAUSEN/LANDPIXEL.DE

FOTO: JACQUES VAN OUIRVE

Ivan Krosiak vraagt ons wat Servië van de EU moet verwachten. Hij moet Agromarket in stelling brengen voor het lidmaatschap.

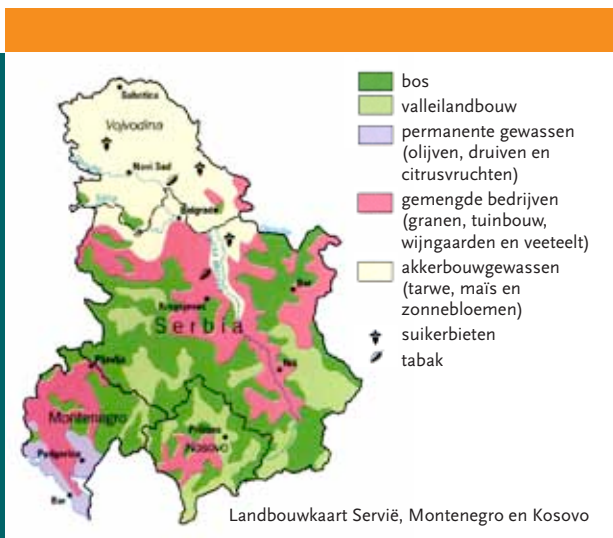
nisatiegraad van de Servische landbouw zeer laag is. Met andere woorden, er zijn geen landbouworganisaties of -coöperaties die het heft in handen kunnen nemen, noch onderhandelen met de overheid of de private sector. We zullen hierna zien dat de private sector aardig op weg is de plannen van de landbouwminister te realiseren zonder overheidssteun.

De Europese Unie is en blijft nog steeds de belangrijkste handelspartner van Servië met een aandeel van 50% in de export. Echter Rusland komt sterk opzetten. Servië kan kiezen. Met Rusland en Wit-Rusland is onlangs een vrijhandelsakkoord van kracht, ook met Turkije. Dat wil zeggen dat er geen exportheffingen moeten worden betaald. Naast Rusland en de EU

zijn dat de Cefalanden, de Balkanlanden die nog geen lid zijn van de EU. Cefta staat voor Centraal-Europese Vrijhandelsassociatie. Met de EU is er het Stabilisatie en Associatie Akkoord (SAA) en met de VS het Generalized System Preferences (GSP). Servië is lid van de WTO.

Private ondernemingen

We ontmoeten Ivan Krosiak op de stand van Agromarket. Ivan is verantwoordelijk voor de marketingstrategie van zijn bedrijf. Agromarket (www.agromarket.rs) is een van de grote private spelers op de Servische markt met eigen landbouwbedrijven, vermeerdering en distributie van zaaizaden, aanmaak en distributie van pesticiden, landbouwmachines,...

Wat overblijft is landbouw

Joegoslavië bestond uit 6 deelrepublieken en 2 autonome provincies, met name Kosovo in het zuiden en Vojvodina in het noorden. De industrie bevond zich vooral in de deelrepublieken Slovenië en Kroatië. Met de opdeling van Joegoslavië bleef Belgrado als het ware zitten met het landbouwgebied. Vooral Vojvodina heeft zeer vruchtbare grond, zwarte aarde genoemd. We treffen daar de grote boerderijen aan. Wie met de wagen uit Hongarije de Servische grens oversteekt, kijkt verrast op naar het landbouwlandschap. Wanneer je doorrijdt voorbij Belgrado wordt het eerst heuvelachtig en nadien bergachtig.

Geleidelijk gaan de grote akkerbouwbedrijven over in kleine gemengde bedrijven. Op de grote landerijen in het noorden worden maïs, graan, suikerbieten maar ook soja geteeld. Servië is de

nog steeds eigenaar van het bedrijf. Jovan is met pensioen en heeft de dagelijkse leiding van de bedrijven aan zijn zoon overgelaten. Jovan begon 20 jaar geleden een handel in pesticiden met 3 man. Van-

was nodig want aan pesticiden valt weinig te verdienen. Hij vergelijkt de prijs van Roundup Ready uit 1978 met vandaag: 38 euro/l tegenover 2,5 euro vandaag. En neen zolang Servië ggo's verbiedt, trekt

Jovan Mirkovic, Nenad Vasic en Petar Mirkovic (Chemical Agrosava) vinden dat de privésector de Servische landbouw uit het slop moeten halen.

Het bedrijf is in handen van 1 man. De opbrengsten op de eigen bedrijven liggen hoog. Zo is Agromarket de grootste fruitteler van het land met 500 ha appels, 160 ha perziken en 100 ha druiven. Aan de hand van velddagen wordt aan andere bedrijven geleerd hoe het moet. Op deze wijze wil Agromarket kleine landbouwbedrijven efficiënter maken. De private bedrijven zorgen voor de opleiding in ruil voor verkoop van producten.

Bij Chemical Agrosava (www.agrosava.com) en AS Hibridi (www.ashibridi.com) in Simanovci horen we een gelijkaardig verhaal. Met dit verschil dat we hier de man zelf aan het woord horen die een dergelijk privaat bedrijf in de agrobusiness heeft opgezet, *Jovan Mirkovic*. Hij is ook

daag is het bedrijf uitgegroeid tot een van machtigste bedrijven in de sector. Jovan had zelf een verleden bij Bayer en wist hoe de handel draaide. Hij leerde ook bij Bayer dat mensen het bedrijf maken. Voor goede mensen moet je geld overhebben. Hij kocht van een van de beste maïsveredelaars over van het veredelingsstation in Novi Sad. Nenad Vasic doet baanbrekend werk met AS Hibridi. Zijn variëteiten kunnen concurreren met de beste. Vandaag werkt 100 man in het bedrijf. "Wij hebben de politiek erbuiten gehouden. We zijn gegroeid op eigen kracht. Geen overheid en geen banken. Wij zijn dan ook aan niemand schatplichtig." Waar Jovan dan wel zijn middelen heeft gehaald, vernemen we niet. Die uitbreiding naar zaaizaden

AS Hibridi de kaart van de klassieke veredeling. De maïs beschikt over heel wat natuurlijk genetisch potentieel. Hij is niet te spreken over het overheidsoptreden in de landbouw. "Laat de boer zijn gang gaan! Hij zal zijn weg op de markt wel vinden. Hij doet dit al zo lang als de landbouw bestaat." Jovan vindt dat de boer met de hulp van de private sector in staat moet zijn te moderniseren en zich competitief te gedragen op de markt. "Wij moeten er maar voor zorgen dat we hem de beste pesticiden en zaaizaden leveren", zegt de eigenaar van een grote distributeur van pesticiden en producent van zaaizaden. Het klinkt als muziek in de oren van onze Amerikaanse collega's. ■

grootste sojaproducteur in Europa. Grote bedrijven zoals Soja Protein A.D. (www.sojaprotein.com) in Becej verwerken en verhandelen de soja. Het gaat uitsluitend om ggo-vrije soja. In Servië is de teelt van genetisch gewijzigde gewassen verboden. Voor ggo-vrije soja wordt een hogere prijs betaald, onder meer door Nestlé. Door Servië loopt de Donau. Deze rivier doet de hoofdstad Belgrado en de tweede stad van Servië Novi Sad aan. Die Donau is een belangrijke economische levensader. Hij ontspringt in Duitsland en baant zich een weg langs 10 landen naar de Zwarte Zee. Velen dromen ervan om via de Donau meer granen en soja uit Oekraïne, Centraal- en Oost-Europa aan te voeren. Op deze manier zou de beschikbaarheid van veevoedergrondstoffen verzekerd blijven. Hiervoor moet de Donau bevaarbaar worden gemaakt voor grotere vrachten.

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Andrijas Vozar: "Wie gekozen heeft voor biologische teelt kan niet zomaar terug."

Biologische landbouw zoekt zijn draai

Servië is zich bewust van het feit dat het voor biologische landbouw vele troeven in huis heeft, maar weet ze nog niet efficiënt te gebruiken. Iedereen doet maar. Ook hier speelt de lage organisatiegraad de sector parten. Wij bezoeken een biologische teler van het eerste uur. Hij ligt niet wakker van organisaties, wel van de prijzen van zijn product. – JACQUES VAN OUTRYVE –

Andrijas Vozar is reeds 23 jaar biologische teler. Hij begon in een tijd dat van certificering nog geen sprake was. Vandaag werkt hij samen met zijn zoon Vlada en heeft hij de verschillende certificeringen op zak. Er worden echter steeds nieuwe eisen gesteld. Het familiale bedrijf (www.vozar.net) ligt in Kisac nabij Novi Sad. Het beslaat 25 ha. Andrijas en zoon hebben 30 mensen in dienst, in het seizoen zelfs meer. Het zijn vooral vrouwen. Er worden uitsluitend groenten geteeld, meestal specifieke groenten die je in het conventionele circuit niet of minder vindt. Dat is een bewuste keuze. Denk aan verschillende soorten sla, verschillende types van broccoli, verschillende koolsoorten. Neen, geen aardappelen. Die zijn volgens hem te moeilijk biologisch te telen en kunnen zich op de markt te weinig onderscheiden. De verkoop gebeurt op markten in Novi Sad. Hij wil ook markten in Belgrado aandoen, maar de concurrentie is groot. En afnemers kennen hem daar nog niet. Meteen is duidelijk dat biologische landbouw een zeer individuele markt is. De klant vraagt specifiek naar producten van telers die hij kent.

Wij vragen hem naar het waarom van de biologische teelt. Hij verwijst naar een vrouwelijke professor uit Novi Sad die hem heeft overtuigd en het vak heeft aangeleerd. Het was haar idee. Veel filosofie moeten we er niet achter zoeken. Eens overgeschakeld naar biologische teelt is er geen weg terug. Andrijas weet dat er in West-Europa grote vraag is naar biologische producten. Hij zou die markt wel eens willen verkennen. Wij vragen of hij zich bewust is van de hogere kostprijs. Kan die hogere kost ook worden doorgerekend? Hij raamt dat de productiekosten 50% hoger zijn, vooral als gevolg van de hogere arbeidskosten. Het prijsverschil op de markt bedraagt slechts 30%. Het is een gevolg van de economische crisis. Consumenten, zeker in armere landen zoals

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Religieus toerisme en landbouw

In Servië staan vele kerken en kloosters. Sommige zijn, volgens onze normen, van zeer recente datum. Het is een bewijs dat religie in Servië leeft. Soms wat te veel! Servië kent immers vele religies want het ligt op het kruispunt van katholieke, christen-orthodoxen en moslims.

De kathedraal van de heilige Sava in Belgrado is een van de grootste kerken van de wereld en zeker de moeite om te bezichtigen. Sava was de stichter van de Servisch-orthodoxe Kerk. Sava is ook de naam van de grootse rechterbijkrijver van de Donau

die in Belgrado uitmondt in de Donau. De rivier stroomt als het ware symbolisch van de hoofdstad van Kroatië, Zagreb, naar de Servische hoofdstad, Belgrado.

Toeristische brochures leiden je langs de vele religieuze bezienswaardigheden van Servië. Dat wordt religieus toerisme genoemd. In meerdere kerken en kloosters wordt het verband gelegd met de lokale landbouw. Er kunnen streekproducten worden genuttigd of gekocht. Kloosters hebben eigen tuinen. In vele kloosters worden bijen geteeld.

Servië, houden het bij de goedkopere conventioneel geteelde producten.

Internationale markt lonkt

De Servische overheid geraakte 10 jaar geleden bijzonder geïnteresseerd in de biologische landbouw en zag een opportuniteit voor de Servische biologische producten op de internationale markt. Daar speelt de arbeidskost in het voordeel van Servië. Op de binnenlandse markt is dit een nadeel. De nationale overheid trok onlangs de steun aan de biologische landbouw op naar 360 euro/ha. Noteer dat de conventionele landbouw 140 euro/ha krijgt. Een bedrag dat de nieuwe landbouwminister ook zou willen optrekken, al heeft die zijn zinnen eerder op de dierlijke productie gezet. Die 140 euro is echter geplafonneerd tot 50 ha per bedrijf. De steun aan de biologische landbouw is

Snijden van biologische spinazie voor 200 dinar of 2 euro per uur.

Zuzanna Felko heeft vrienden in de VS. Vele Serviërs hebben hun land verlaten.

niet geplafonneerd. Dat wil ook zeggen dat de overheid wil dat biologische bedrijven groeien, ook boven de 50 ha. Die 360 euro/ha is naar Servische normen veel. Er zijn Serviërs die het moeten stellen met een maandloon van 250 tot 500 euro. Andrijas laat dat niet aan zijn hart komen. Hij wil ingaan op het bod van de overheid en verder uitbreiden.

Op het veld zijn werksters spinazie aan het snijden met de hand. Andere vrouwen zijn aan het wieden. Zuzanne Felko is Tsjechisch. Zij behoort tot een van de etnische minderheden in Vojvodina. Merkwaardig, want Tsjechië grenst niet eens aan Servië. Zij hoort ons Engels praten en zoekt het gesprek op. Zij heeft vrienden in de vs. Wij vragen hoeveel zij verdient. Het is 200 dinar per uur (2 euro).

We vragen of dat wel genoeg is. Zij heeft niet te kiezen. 15 euro per dag plus lunch is wat we bij onze bedrijfsbezoeken overal te horen kregen. Geen wonder dat de Servische overheid met deze lonen de internationale markt van biologische landbouw wil veroveren. Over cijfers van biologische landbouw in Servië lopen de cijfers te sterk uiteen om betrouwbaar te zijn. In de officiële brochure van het ministerie van Landbouw staan cijfers uit 2007. Daarin is sprake van 830 ha granen, groenten en fruit. Maar ook van 1,3 miljoen ha natuur waar wilde (biologische) vruchten en paddenstoelen worden geplukt. Die oppervlakte was sinds 2004 bijna vertienvoudigd en wordt bij het biologisch areaal geteld. ■

In het centrum van Lelica, nabij Valjevo, staat een klooster dat bekend staat voor zijn bijenteelt. De kerk is gebouwd in 1929 en werd in 1997 tot klooster omgevormd. In de kerk bevindt zich een relikwie van de heilige Nicholaj. Arhimandrit Avakum (foto) is priester, familie van bisschop Nicholaj en reeds meer dan 50 jaar de imker van dienst. Hij heeft het in de vingers. Hij oogst 70 kg per korf.

Wat we zelf doen ...

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Er wordt rekening gehouden met de klimaatverandering. De boomgaard is op alles voorzien.

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Oost-Europeanen hebben geleerd op eigen benen te staan. Zelf de broek op te houden. Niet steeds op de overheid te rekenen. Dat laatste hebben ze immers te lang moeten doen. Sinds de jaren 90 schoten vele private initiatieven uit de grond, zo ook Delta Agrar. Wij brachten een bezoek aan hun fruitbedrijf, hun melkveebedrijf en hun varkensbedrijf. – JACQUES VAN OUTRYVE –

Fruitbedrijf

Delta Agrar heeft voor zijn primaire productie 5 landbouwbedrijven, samen goed voor 15.000 ha. De bedrijven werden stuk voor stuk overgenomen. Zij behoorden tijdens de Joegoslaviëperiode doorgaans ook tot de beste van het land. Onze eerste afspraak met Julka Toskic vindt plaats op A.D. Podunaville in Celarevo, niet ver van Novi Sad. We leerden Julka enkele weken voordien kennen in Den Haag. Zij is marketingverantwoordelijke bij Delta Agrar. Later zal zij ons rondleiden op een melkvee- en varkensbedrijf in Stara Pazova nabij Belgrado.

In Celarevo zien we een jonge appelaanplanting. Vier jaar oud. Een blok van 32 ha. Delta Agrar heeft 210 ha appels staan. Het bedrijf wil uitbreiden naar 600 ha met een totale jaarproductie van 20.000 ton. Daarnaast worden nog appels geconcentreerd bij lokale boeren.

Voor de nieuwe aanplanting koos Delta Agrar voor de Italiaanse Südtiroltechniek met ongeveer 4000 planten per ha. Dat is een bewuste keuze. Er is immers zonlicht genoeg. De plantage beschikt over alle moderne snuffjes zoals een installatie tegen de vorst, vochtigheidsmeters en een hageldoek. De investering voor de hageldoek bedraagt 0,25 à 0,30 eurocent/m². Die doek gaat

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Van boer tot bord

Delta Agrar (www.deltaagrars.rs) maakt deel uit van de Delta M Group die op zijn beurt onder de Delta Holding (www.deltaholding.rs) valt met hoofdzetel in Novi Belgrado. De holding heeft een omzet van meer dan 1 miljard euro en stelt 25.000 personen tewerk. Het bedrijf werd in 1991 opgestart door 1 man, Miroslav Miskovic, en is vandaag nog steeds in handen van die ene man. Dat is Servië! In de Delta M Group zit ook de supermarktketen Maxi die zopas door Delhaize werd overgenomen. *Julka Toskic* (foto) is hoofd van de Agro Service en Marketing van Delta Agrar en vindt het een hele eer dat Maxi door het Belgische Delhaize is overgenomen. Maxi was te groot geworden voor Delta. Zij hoopt dat de contacten zullen blijven en dat in de Delhaize in Griekenland, Roemenië – en waarom ook niet in België – appels van Delta Agrar zullen worden verkocht.

dicht en blijft dicht na de bloei. Meteen worden ook de te hoge temperaturen, de vogels en het teveel aan zonlicht buitengehouden. De jongste jaren zijn immers recordtemperaturen genoteerd van 38 en 40 °C. Een gevolg van de klimaatverandering? De verantwoordelijke voor de fruitproductie durft dat niet beamen, maar hij en zijn plantage zijn op alles voorbereid. De neerslag was vorig jaar het dubbele van de normale neerslag, 615 mm. Van onzekerheden gesproken. Dus het is beter op alles voorbereid te zijn.

De opbrengst van de jonge plantage bedraagt reeds 70 tot 80 ton/ha. Dat is veel en een gevolg van de specifieke teelttechniek. Zulke plantages moeten 20 jaar staan waarvan 15 jaar in volle productie.

De variëteiten die door Delta Agrar worden geteeld zijn Gala, Breaburn, Marry Red, Golden Delicious, Red Delicious, Granny Smith en Gold Rush. Het plantmateriaal komt uit Oostenrijk en Italië. Er wordt geen Idared aangeplant, nochtans de appel van de streek. Iedereen plant immers Idared. 70% van de afzetmarkt in Servië is Idared. Delta Agrar koos voor de andere aanpak. Niet doen wat alle anderen doen. Een belangrijke bestemming van de appels is immers Rusland. Dit jaar wordt verwacht dat 70 tot 75% naar Rusland zal gaan! Prijzen op de Russische markt bedragen 60 tot 80 eurocent per kg.

Naast de plantage verrijst een moderne opslagplaats met 510 koelcellen. De capaciteit bedraagt 6000 ton. De gehele appelproductie valt onder de Global Gapstandaard. Wie wil exporteren, mag niet voor minder gaan.

Melkveebedrijf

Het melkveebedrijf van A.D. Napredak in Stara Pazova telt 300 melkkoeien, maar de uitbreidingswerken zijn aan de gang. De plannen voorzien 1600 koeien. De nieuwe parallelmelkstal, een Blue Diamond van DeLaval (32 x 32), is al in werking. Voorlopig is dat dus nog met 300 koeien. Een luxe!

Het melkveebedrijf werd overgenomen in 2006. Ook toen reeds was het een van de beste bedrijven uit de streek met een goede gezondheidsstatus. De productie bedraagt 29,4 l per dag met 3,45% vet en 3,30% eiwit. Er zijn 29 personen tewerkgesteld met het oog op de uitbreiding. De trainingen zijn volop aan de gang. Wij vragen waarom Delta Agrar in de melkveehouderij wil uitbreiden. Het wordt immers hun tweede bedrijf met 1600 koeien. Julka zegt dat Delta Agrar ook voor melk de kring wil sluiten. Met 2 bedrijven van 1600 koeien wordt het de moeite om te investeren in een eigen melkverwerking.

Het voeder is afkomstig van de eigen teelt. Napredak heeft 4000 ha akkerbouw, hoofdzakelijk voor de teelt van veevoedergrondstoffen die in de eigen veevoederfabriek worden verwerkt.

Door de forse uitbreiding zullen vaarzen moeten worden ingevoerd. Vasilije Iliskovic is er niet gerust in. Hij vreest de insleep van ziektes.

FOTO: JACQUES VAN OUYTRVE

FOTO: JACQUES VAN OUYTRVE

De nieuwe melkstal is gereed. Een luxe voor de 300 melkkoeien. Het is nu wachten op de uitbreiding.

Delta Agrar biedt alles voor de landbouw van boer tot bord. Dergelijke complexe structuren zijn we eerder van coöperaties gewoon, niet van private bedrijven. Het bedrijf heeft een afdeling primaire productie. Die produceert akkerbouwproducten, groenten en fruit op 15.000 ha. Er zijn 5 varkensbedrijven, 2 melkveebedrijven, 4 vleesveebedrijven en 1 viskweekbedrijf. Een tweede afdeling houdt zich bezig met de aankoop van landbouwproducten. Hiervoor worden contracten (lees: partnerschappen) met boeren afgesloten. De boeren worden begeleid en van alle advies voorzien. De afdeling handel en distributie zorgt voor toelevering van zaaizaden, pesticiden en landbouwmachines (Deutz-Fahr, Amazone, Kuhn) en verhandelt landbouwgrondstoffen. Tot slot is er de afdeling verwerking, met onder meer een vleesfabriek en een fabriek van bloem en pasta, zelfs een waterbedrijf. Op deze manier belanden de

eigen producten en deze van de partners onder meer via de eigen handelszaken bij de consument op het bord. Op het verlanglijstje staan uitbereiding van de primaire productie en een zuivelfabriek.

Partnerschap met de lokale landbouw

Niettegenstaande Delta Agrar een privaat bedrijf is, wordt gekozen voor partnerschap met de lokale boeren. Julka Toskic: "Op deze wijze willen wij de Servische landbouw ondersteunen zodat zij zich kan moderniseren, opbrengsten verhogen en competitief zijn. Door de slechte landbouwprijzen zijn vele landbouwers gestopt. Wij denken dat we het tij voor hen kunnen keren door de prijzen te stabiliseren en hen nieuwe technieken bij te brengen. Wanneer in 2014 de Servische grenzen voor EU-producten ► p. 42

Voor de uitbreiding tot 1600 koeien zullen varzen moeten worden ingevoerd. Vasilije Iliskovic, adjunct-manager, is er niet gerust in. Hij vreest voor de insleep van ziektes. Hij zegt dat sinds 1948, de start van het bedrijf onder Joegoslavisch bewind, geen dieren meer werden ingevoerd. Uitbreiding en vervanging kwamen telkens van eigen kweek. Per maand kalven 20 koeien af. De stiertjes worden gehouden tot een leeftijd van 2,5 à 3 maanden en gaan dan naar het vleesveebedrijf even verderop. Onze voornaamste vraag: hoe is het gesteld met de melkprijs?

FOTO: DELTA AGRAR

Jovanka Krnjaic (foto boven), Nucleus farm manager, bereidt zich voor op een verdubbeling van het bedrijf van 400 naar 800 zeugen.

FOTO: DELTA AGRAR

De melkprijs bedraagt 32,7 dinar/l (0,32 euro). Tijdens de zuivelcrisis, enkele jaren geleden, zakte de prijs tot 19 dinar. Echter ook vorig jaar waren de prijzen laag en zat de hoofdstad Belgrado zonder melk omdat boeren hun melk weigerden aan de melkerij te leveren. Zij verkochten de melk liever zelf of maakten er zuivelproducten van die lokaal werden verkocht. Om aan de vraag van de melkveehouders tegemoet te komen, werd overheidssteun beloofd en ook gegeven tot 100 koeien per bedrijf. Als tegenprestatie moet het om melk gaan van goede kwaliteit die wel degelijk wordt geleverd aan de melkerij. Om deze manier wil de overheid de aanvoer verzekeren.

Varkensbedrijf

Tot A.D. Napredak behoort ook een geheel nieuw nucleusvarkensbedrijf. Delta Agrar koos voor de genetica, maar ook voor de technologie en stallenbouw van Danbred. Er werden 400 raszuivere zeugen ingevoerd, Deens Landras en Deense Yorkshire. Aan het bedrijf is een KI-centrum verbonden met 70 beren, tevens Deens Landras, Deense Yorkshire en Deense Duroc. Er worden raszuivere dieren gekweekt om de eigen stapel op peil te houden. De kruisingen zijn bestemd voor de eigen commerciële bedrijven en voor lokale boeren waarmee contracten zijn afgesloten. Jovanka Krnjaic, manager van het bedrijf, herinnert zich nog levendig het eerste nest biggen. Dat was op 22 juli 2009. De zeugen op het nucleusbedrijf halen gemiddeld 13,8 biggen per nest en 28 gespeende biggen per zeug per jaar. Op de commerciële varkensbedrijven zitten de gekruiste zeugen aan 30 biggen per jaar. Dat is dus bijna het dubbele van de gemiddelde Servische cijfers van 18 biggen. Er zijn plannen om te verdubbelen naar 800 zeugen. De stal wordt gespiegeld. Er heersen zeer strenge hygiënemaatregelen op het bedrijf. Aan de slagboom zit een wachter. Niemand komt onaangekondigd op het bedrijf. Ook wij mogen niet in de stallen. Jovanka gaat prat op de gezondheidsstatus van de varkensstapel. Wanneer we de activiteiten van Delta Agrar in de varkenshouderij onder de loep nemen, begrijpen we niet waarom de varkensstapel in Servië alweer gedaald is. Varkenshouders stoppen ermee als gevolg van de prijzen en Delta Agrar verdubbelt zijn varkensstapel. Jovanka heeft het antwoord: "Wij kunnen onze kosten gevoelig drukken. We produceren zelf onze voeders en hebben veel minder gezondheidskosten. Bovendien ligt de productiviteit per zeug gevoelig hoger, evenals het slachtpercentage van de vleesvarkens." Volgens haar is het wel mogelijk om in Servië op een rendabele manier varkens te kweken. Uitvoer van varkensvlees, bijvoorbeeld naar de EU, blijft een probleem. Servië is niet vrij van de klassieke varkenspest. Vaccinatie is verplicht. Voor een strategisch plan om daar vanaf te geraken, heeft de overheid nog geen tijd gevonden, maar ook geen geld. ■

p. 41 ► opengaan, zullen wij niet alleen op de internationale markten, maar ook op onze eigen markt met die Europese producten worden geconfronteerd." Volgens Julka is het een winst situatie. Grote en kleine bedrijven hebben elkaar nodig. De grote bedrijven die internationaal willen opereren, hebben er alle belang dat ook de kleine bedrijven aan alle standaarden en normen voldoen. Zij kunnen het assortiment aanvullen. Houdt Delta Agrar rekening met een Servisch lidmaatschap van de Europese Unie? Julka Koskic: "Het is voor ons niet belangrijk of onze producten naar Rusland of naar de Europese Unie geëxporteerd worden. Wij moeten op elke markt competitief kunnen zijn. Onze kennis en ervaring willen we delen met de kleine landbouwbedrijven om hen alzo door de transitieperiode te loodsen. Want we zullen ook hen nodig hebben."

FOTO: JACQUES VAN OUIRVE

De veevoederfabriek verwerkt veevoedergrondstoffen van eigen teelt. Servië is de grootste sojaproductent in Europa.

De boerderij van 't stad

In West-Europa wordt druk gedebatteerd over stadslandbouw – over landbouw van en voor de stedelijke bevolking. In Servië maakt men zich hierover niet druk. Veruit de grootste boerderij van 't land is van 't stad.

– JACQUES VAN OUTRYVE –

PKB Corporation (www.pkb-sr.com) werd in 1945, vlak na de oorlog, opgericht om de inwoners van Belgrado te bevoorraden. Vandaag doet het dat nog steeds. PKB staat voor de Economische Kamer van Belgrado en zegt meteen wie de eigenaar van de boerderij is. Ook ten tijde van Joegoslavië was PKB de grootste boerderij van 't land. Omdat enkele stukken van de boerderij ook in de voormalige deelrepublieken lagen, is PKB na het uiteenvallen van het land sterk in omvang verminderd. En toch is het bedrijf de grootste van het land gebleven, ditmaal van Servië.

Voedselzekerheid en onderzoek in eigen hand

PKB Corporation heeft 22.500 ha akkerbouwland en 30.000 stuks vee, waarvan 9000 melkkoeien met een totale productie van 68 miljoen l melk. Het bedrijf beschikt over een eigen KI-centrum. De gemiddelde melkproductie bedraagt 7500 l per koe. De melkproductie is goed voor 53% van de bevoorrading van Belgrado, een stad van 1,8 miljoen inwoners. Naast melkkoeien is er vleesvee en zijn er varkens en schapen. De landbouwgrond is hoofdzakelijk voor veevoeder bestemd, zoals soja, silomaïs,

tarwe en gerst, korrelmaïs, luzerne en suikerbieten voor de pulp. Er wordt ook aan eigen zaaizaadproductie gedaan. Er is een eigen onderzoekscentrum voor tarwe en maïs. Op deze manier wil de stad niet enkel de voedselzekerheid, maar ook het wetenschappelijk onderzoek, in eigen handen houden. Het bedrijf stelt 2466 personen tewerk en is meteen ook het landbouwbedrijf met het meeste personeel van het land. PKB beschikt over 400 landbouwmachines,

Zoran Spasojevic vindt niet dat overheidsbedrijven de concurrentie vervalsen, ook hij moet marktconform tewerk gaan. Bovendien kunnen de kleine landbouwbedrijven uit de omgeving niet aan de vraag naar groenten voldoen.

opslagruimte voor 49.000 ton en eigen verwerkingseenheden voor melk en vlees.

Op 15 km van de hoofdstad ligt een ser-recomplex van 2 ha (foto) voor de groenteteelt; 1 ha wordt verwarmd met een biogasinstallatie. Zoran Spasojevic is verantwoordelijk voor de groente- en fruitproductie. Hij gaat zeer planmatig tewerk. De groenten worden op de markt in Belgrado verkocht aan marktconforme prijzen. Tijdens ons bezoek werden we ontvangen door een folkloregroep met Servische muziek en dans. We weten niet of die groep ook uit stadspersoneel is samengesteld. ■

Nog van deze tijd

Zijn stadslandbouwbedrijven nog van deze tijd? Sommigen willen dat steden zich opnieuw met voedselzekerheid gaan bemoeien nu er meer mensen in de stad wonen dan op het platteland. Ook Wenen heeft een stadsboerderij. Anderen zeggen dan weer dat de overheid zijn middelen nuttiger kan spenderen aan onderwijs en gezondheidszorg. "Landbouw is gezondheidzorg!", zegt *Vesna Gajic*, public-relationsmanager van PKB Corporation. Zij verdedigt het nut van stadsboerderijen, zeker vandaag in tijden van volatiele voedsel- en grondstoffenprijzen. Met de eigen boerderij wil Belgrado markten stabiliseren, landbouwonderzoek in eigen hand houden en de kleine boeren uit de omgeving opleiden door de kennis te delen. Regelmatig vinden op de stadsboerderij demonstraties plaats. Voeg daar nog aan toe dat 70% van het grondgebied van Groot-Belgrado landbouwgrond is. Die moet worden benut voor eigen voedselproductie.

Land van pruimen en frambozen

Ook kleine landen kunnen groot zijn. Servië was ooit wereldmarktleider in gedroogde pruimen en in bevroren frambozen. Wanneer we naar de redenen vragen, wordt steevast naar de traditie verwezen. Maar waarom wordt iets traditie? – JACQUES VAN OUYTRVE –

FOTO: JACQUES VAN OUYTRVE

FOTO: JACQUES VAN OUYTRVE

Ook bij het drogen van pruimen komt technologie kijken. Aleks en Aleksandra Mihajlovic willen hun bedrijf op peil houden.

We zijn in Valjevo, in het hart van Servië, op 90 km van Belgrado. Het gebied is bergachtig. Valjevo is ons vooral gekend van de 'slivovic' of pruimenbrandewijn, de nationale drank van Servië. Hier moeten dus pruimelaars staan. Aleksandar Jovanovic is gemeenteraadslid van Valjevo en heeft ze geteld: "In Valjevo staan de meeste pruimelaars per hoofd van de bevolking ter wereld!" Hij rekent ons voor: "Valjevo telt 100.000 inwoners en 2 miljoen pruimelaars of 20 bomen per inwoner. De variëteiten zijn Stanley, Cacak en Pozega-ca." Hij voegt er nog aan toe dat pruimen zeer gezond zijn. Er zouden niet minder dan 256 gezonde substanties in pruimen zitten. In slivovic zit 47% alcohol. We konden niet nagaan hoeveel pruimen je daarvoor nodig hebt.

De pruimen moeten in Valjevo concurreren met de frambozen. Een vierde van alle frambozen in de wereld komt uit Servië. Valjevo is het belangrijkste productiecentrum. Zowel voor pruimen als voor frambozen vragen we Aleksandar naar het waarom van dat succes. Hij wijst naar de

traditie van de teelt. Deze vindt wellicht zijn oorsprong in de kleine bedrijven en beschikbaarheid van familiale plukkers. Daarnaast spelen bodem en klimaat een rol. Al de gebruikte variëteiten hebben zich naar deze bodem en dit klimaat gezet. De boeren en het land zijn met deze teelten vergroeid.

Gedroogde pruimen

Aleks en Aleksandra Mihajlovic zijn broer en zus en hebben onlangs het Agranela van hun vader overgenomen. Agranela (www.agranelasrbija.com) heeft zich gespecialiseerd in het drogen van vruchten, in het bijzonder van pruimen. Het bedrijf ligt stil. De machines worden in gereedheid gebracht voor het nieuwe seizoen. Pruimen worden aangevoerd, gewassen, gesorteerd en gedroogd. Dat drogen gebeurt in tunnels met hete lucht. Die lucht mag echter niet in contact komen met het fruit. Na 22 uur drogen hebben de vruchten een vochtigheidsgraad van 30 tot 32% bereikt. Drie kg verse vruchten geef 1 kg gedroogde vruchten. De bijzondere

De strijd tegen plattelandsvlucht

Nu reeds wonen in Servië meer mensen in de stad dan op het platteland. De plattelandsvlucht is een probleem. Het platteland wordt doods, landbouwgronden blijven braak liggen en de 'ambrosia' krijgt vrij spel (zie verder). Het bestuur van Valjevo, een stad met 100.000 inwoners en 74 dorpen, zit met de handen in het haar. Hoe hou je de kleine boeren op hun erf? De stad heeft sinds 2002 een reeks maatregelen uitgewerkt. Zo kunnen boeren onder meer schapen lenen.

Op het bedrijf van Milovan en Dragica Stepanovic geeft Predrag Eric, directeur van de stedelijke landbouwdienst, uitleg bij de maatregelen. Boeren kunnen 30 schapen lenen. Na 3 jaar moeten zij 39 schapen teruggeven. Het verschil is hun profijt. Dertig schapen brengen in die tijd immers 120 lammeren voort. Er werd met 400 schapen gestart. Na 10 jaar is die uitleenstapel uitgegroeid tot 4200. Ook voor rundvee is een gelijkaardig plan opgezet. Reeds 1000 bedrijven zijn met schapen of runderen geholpen. Daarnaast is er de steun voor aanplanting van fruit. Op 10 jaar tijd werden

technologie van het productieproces zit in het ontpitten van de vruchten, zo verne-
men we. Goed ontpitten voorkomt zware
verliezen. De grootste concurrenten zijn de
vs (Californië), Chili, Argentinië en Frank-
rijk. Ook Bulgarije komt zwaar opzetten.
Servië scoorde 5 jaar geleden de wereldtop
maar beschikt nog niet over de nieuwste
technologie om pruimen te ontpitten en
loopt vandaag achter op zijn naaste con-
currenten. Er zijn nochtans goede relaties
met de Dries Prunes Board in de vs. Aleks
en Aleksandra gaan daar wat aan doen. Zij
willen dat hun bedrijf opnieuw aan de top
staat. Zij hebben geen eigen productie,
maar ze kopen hun vruchten aan bij telers.
Naast pruimen zijn dat appels, peren en
abrikozen, ook allerhande bessen. In Valje-
vo brengt 1 ha pruimen ten minste 20 ton
op. De teelt wordt door de overheid gesti-
muleerd. Om boeren aan te zetten nieuwe
plantages aan te leggen, wordt 100% van
het plantgoed terugbetaald. Een pruime-
laar kost ongeveer 2 euro. Het plantgoed
is Servisch.

Plantgoed van frambozen

Van de pruimen naar de frambozen is
voor ons een hele stap, niet voor de boeren
van Valjevo. We rijden de bergen in. Naar-
mate we klimmen, zien we meer en meer
aanplantingen van frambozen. 'Malina'
is een kwekerij van plantgoed en ligt op
550 m hoogte. In de winter ligt er sneeuw
en kan het flink vriezen. De jongste jaren
waren -18 °C, zelfs -20 °C, niet uitzonder-
lijk. Gemiddeld gaat het om slechts enkele
graden onder nul. De jonge bedrijfsleider
is Rasa Maric (www.rasadnikmalina.in.rs).
Hij haalt zijn virusvrij moedermateriaal
uit kweeklaboratoria in Zwitserland en
Engeland. Hij heeft 2 ha plantmateriaal
staan. Dat neemt echter jaar na jaar toe.
Hij teelt verschillende variëteiten, vooral
de doordragende variëteiten Ploka en
Polana doen het zeer goed. Zij kunnen
worden geplukt van augustus tot oktober.

FOTO: MULHAUSEN/LANDPIKEL.DE

*In de verte links een commercieel frambozen-
veldje. Rasa Maric levert het plantgoed. Op
het perceel achter hem staan 100.000 planten
gedurende 3 jaar vooraleer ze worden ver-
kocht.*

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

Het bedrijf produceert 70.000 planten
per jaar. Een derde van de planten is voor
export bestemd naar Bosnië, Roemenië en
Montenegro. Zelf krijgt hij geen subsidie
van de overheid, maar de telers van fram-
bozen krijgen een gedeelte van hun plant-
goed terugbetaald. De subsidie bedraagt
700 euro/ha voor standaardplantgoed en
2500 euro/ha voor gecertificeerd plant-

goed. Goede telers halen 15 ton/ha aan
een gemiddelde prijs van 0,5 euro/kg. Een
belangrijke afnemer is de verwerkende
industrie. Bevroren frambozen worden
uitgevoerd naar wel 100 landen. Het voor-
uitzicht van het EU-lidmaatschap houdt
Rasa scherp. Registratie en controle wor-
den belangrijk. En wie kwaliteit levert, zal
overleven. ■

FOTO: JACQUES VAN OUTRYVE

400.000 bomen of struiken aangeplant. Tot slot is er de campagne voor de voornamelijk
chemische bestrijding van ambrosia, een onkruid (afkomstig uit Noord-Amerika) waar heel
wat mensen allergisch voor zijn.

Milovan en Dragica zelf hebben schapen, enkele varkens en kippen, agritoerisme, een
folklorehuisje voor pasgetrouwde koppels en een winkel met eigen handwerk en kruiden.
Dragica maakt niet enkel kleding en wandkleden, zij is ook creatief met kruiden. Zo stelde
zij een geregistreerde kruidenpasta voor vleesbereidingen samen die nationale prijzen weg-
kaapte (foto). Milovan is de bezieler van de jaarlijkse frambozenfeesten. Dat is ook een
initiatief dat door het stadsbestuur van Valjevo wordt gesteund om de frambozentelers
scherp te houden. De kwaliteit van frambozen wordt vergeleken, nieuwe variëteiten en teel-
technieken worden voorgesteld en uiteraard wordt er op de winnaars gedronken. Daarin
verschillen Serviërs op het platteland niet van mensen elders op het platteland.

FOTO: LEJA

FOTO: LEJA

Biljana Bozanic leert Servische telers nieuwe cultivars telen met de kennis van hier. Zij staat in voor de organisatie van de toelevering, bewaring, verpakking en vermarkting van het plantmateriaal.

Het pad loopt over rozen

Servië is een land in transitie. Niemand weet precies welke kant het zal opgaan. En toch vinden buitenlanders er de weg. Investeerders beweren dat zo'n land precies nu vele mogelijkheden biedt. De grond en de arbeid zijn goedkoop. Straks is het misschien te laat.

– JACQUES VAN OUTRYVE –

Het zijn niet enkel de Serviërs, ook buitenlanders investeren in de Servische landbouw. We krijgen het verhaal te horen van Japan Tobacco International dat in Servië 1000 ha tabak teelt. De productie gebeurt door lokale telers. Precies hetzelfde verhaal volgt. Naar aanleiding van een voordracht na ons bezoek aan Servië komen

Nederlandse rozentelers ons vertellen dat ook zij in Servië investeren. We maken in het Nederlands-Limburgse Oirle een afspraak met Jan Janssen, algemeen directeur van de coöperatie Vitelia, een fusie van veertien lokale aankoopcoöperaties. Hij is bestuurder bij de coöperatie Horatia (www.horatia.com) met dochterbedrijven

in Nederland, Polen, Bulgarije, Oekraïne en Servië. Strikt genomen heeft deze job niets met zijn functie bij Vitelia te maken. Echter, onder zijn leden-afnemers bij Vitelia, zijn heel wat rozentelers en hun toekomst ligt hem nauw aan het hart. Wanneer we hem ontmoeten is Biljana Bozanic er op bezoek met 2 Servische boomtelers, vader en zoon Srdan. Zij is directeur van Leja, het Servische handelsbedrijf van Horatia. Zij deed de liefde voor de rozenteelt en -veredeling op aan de landbouw-universiteit van Novi Sad, studeerde aan de HAS in Den Bosch en liep tweemaal stage in het IIVO in Melle, bij Leen Leus en Johan Van Huylenbroeck. Meteen heeft dit verhaal ook een Vlaamse tint.

Samen vermarkten

In 1996 sloegen Nederlandse telers van struikrozen de handen in elkaar om hun

focus op

FOTO: ALLTECH

Bakkersgist van Alltech

Alltech is wereldwijd gekend voor zijn grondstoffen en additieven voor de veevoeding en de menselijke voeding. In 2002 kocht Alltech de Servische bakkersgistfabriek AD Fermin in Senta en investeerde 25 miljoen euro in nieuwe installaties, een co-generator voor productie van groene energie en een waterzuiveringsstation. Het was een van de grootste buitenlandse investeringen in Servië ooit. Alltech (www.alltech.com) heeft iets met gisten. Alltech Serbia is echter de enige fabriek waar allereerste bakkersgist wordt geproduceerd,

door het management zelf een bulkproduct genoemd. Bij de productie komt er toch enige technologie kijken! Maar de gist is allereerste omdat brood allereerste is.

Waarom bakkersgist en waarom Servië? "Voor de locatie", zegt het management van Alltech eensluidend. "Bovendien kan gerekend worden op lokale tewerkstelling." De fabriek stelt 260 personen tewerk. Senta is gelegen aan de Servisch-Hongaarse grens. Enerzijds dicht bij de EU en anderzijds in de nabijheid van markten als Rusland, Wit-Rusland, Kazachstan, Turkije en Balkanlanden waarvoor met Servië vrijhan-

producten gezamenlijk te verpakken en te vermarkten. De Nederlandse rozen-teelt stond immers onder zware druk van Oost-Europa en China. Dat leidde tot de coöperatie Horatia in Venlo. Uiteindelijk werd besloten om ook zelf in Oost-Europa rozen te gaan verpakken en vermarkten. Op deze manier kon het Nederlandse aanbod worden uitgebreid en aangevuld met ander en ook goedkoper materiaal, waardoor nieuwe markten konden worden veroverd. Aanvankelijk werd gevreesd dat men zichzelf concurrentie zou aandoen, maar deze vrees is na heel wat morren verdwenen. Na Polen werd de stap gezet naar Bulgarije, vervolgens naar Oekraïne en uiteindelijk kwam Horatia ook in Servië terecht, aangetrokken door de lage lonen, maar ook door het klimaat en de bodem. Horatia beschikt nu over 5 handelsbedrijven, met name in Nederland zelf (2,5 miljoen rozen), in Polen (6 miljoen rozen), in Oekraïne (0,6 miljoen rozen), in Bulgarije (0,4 miljoen rozen) en in Servië (0,5 miljoen rozen). Geleidelijk worden naast rozen ook specifieke fruitbomen verhandeld. Petrov en Lazar Srdan telen walnoten en leveren het plantmateriaal aan Leja in Ostojicevo, gelegen nabij de Servisch-Hongaarse grens. Meteen is gezegd hoe Horatia tewerk gaat. De Nederlandse rozentelers laten in Oost-Europa rozen en fruitbomen telen door lokale telers. Dus zij hoeven zelf niet te investeren in grond, wel in kennis en technologie van hun Oost-Europese collega's, in opslagcapaciteit en verpakkingsmachines. Ook Henk Roefs van Horatia is bij ons gesprek aanwezig. Hij vertrekt naar Servië om de Servische telers bij te staan bij het enten van de rozenstruiken. Want voor rozen in potten moet laag genoeg worden geënt. Met de lokale telers worden contracten afgesloten. Zij leveren in het najaar hun planten die worden opgeslagen in koelcellen. In het voorjaar worden ze verpakt en rechtstreeks verkocht aan de grootwinkelketens

over heel Europa. Een belangrijke klant is Rusland. Vanuit Servië is die gemakkelijker en goedkoper te bewerken dan vanuit Nederland. Bovendien bedragen de uitvoerheffingen naar Rusland vanuit Servië slechts 1%, vanuit Nederland (€U) is dat 20%. Deze planten komen echter ook in onze winkels terecht.

Kennis van hier, prijzen van ginds

In Servië wordt geteeld met de kennis van hier aan de prijzen van ginds. De prijzen verschillen zeer sterk als gevolg van de arbeidslonen. Jan Janssen maakt een gemiddelde prijsvergelijking: wordt in Nederland 0,75 euro betaald aan de producent per struik, dan is dat in Polen 0,55 euro, in Oekraïne 0,50 euro, in Servië 0,45 euro en in Bulgarije 0,40 euro. Chinese rozen gaan voor een kwartje de deur uit maar die zijn uitsluitend voor het zeer goedkope en minder kwalitatieve segment van de markt bedoeld. Horatia wil dat de vestiging in Servië uitgroeit tot 1 miljoen rozenstruiken per jaar en 60.000 specifieke fruitbomen (walnoten en kolomappelbomen). Jan Janssen zegt dat deze activiteiten eerder een aanvulling dan een vervanging zijn van de teelt in Nederland. Vroeger gingen Nederlandse rozentelers zelf in die landen telen. Nu laten zij het door lokale telers doen. Bovendien houden zij naast het luxesegment ook het goedkopere segment van de markt in de hand. Nederlandse rozen zijn voor de Russische markt te duur.

Over de toekomst van de landbouw in Servië zegt Biljana Bozanic nog dat ook zij

niet weet welke richting die zal opgaan. Zal de landbouw worden ondersteund door de overheid of door private bedrijven, zoals Delta Agrar of buitenlandse investeerders zoals Horatia. Zij kiest voor private bedrijven want de Servische overheid en banken zijn weinig betrouwbaar. Nederlandse rozentelers zijn dat niet. Van Servische banken kan Horatia hooguit 35.000 euro lenen. Echter om na elk oogstseizoen 0,5 miljoen rozenstruiken uit te betalen aan de telers moet 225.000 euro worden voorgeschoten. Niet alleen kennis komt van hier! ■

FOTO: JACQUES VAN OUTHUYE

Servië heeft iets met rozen. Radoslav Petrovic was tandtechnicus maar heeft nu de grootste verzameling rozen van Oost-Europa: meer dan 2200 verschillende cultivars, hoofdzakelijk oude tuinrozen. Hij verzamelt, vermeerderd en verkoopt ook in België. Zijn demonstratietuin in Vrcin (www.petrovicroises.rs) beslaat 1 ha. Biljana noemt Petrovic een verzamelaar, geen teler. Maar die moeten er ook zijn. Zij houden de biodiversiteit in stand.

delsakkoorden gelden en waar – in tegenstelling tot West-Europa – het broodverbruik niet daalt.

Senta ligt bovendien in een landbouwgebied. Gistproductie heeft landbouw nodig! Voor de productie van bakkersgist maakt Alltech gebruik van 40.000 ton melasse. De hoogstens 25.000 ton van de nabijgelegen suikerfabriek volstaat niet. Alltech hoopt dat de Servische suikerproductie zal kunnen standhouden, ook nadat Servië tot de Europese Unie zal zijn toetreden. Zo niet dreigt een tekort aan grondstof. Vandaag telt Servië nog 6 suikerfabrieken. De

melasse is de voedingsbodem voor de gist in grote kookketels.

De productie van gist verdriedubbelde sinds 2002 en bedraagt 20.000 ton. Dat is voldoende om 4 miljoen mensen voor een heel jaar van bakkersgist te voorzien.

Bij Alltech Serbia AD Senta wordt naast bakkersgist in verse of gedroogde vorm en gistextract ook de veevoedergrondstof Bioplex geproduceerd. Bioplex zijn mineralen beschermd in organische vorm waardoor ze beter door de dieren worden opgenomen en opgeslagen in het weefsel. Zij komen enkel vrij wanneer nodig.

FOTO: ALLTECH